

**Ανάπτυξη δυνατοτήτων για προβολή πολιτιστικών διαδρομών ιστορικού
χαρακτήρα στον ορεινό χώρο της Νοτιοδυτικής Μακεδονίας:
Η περίπτωση δύο ορεινών οικισμών της σημερινής
περιφερειακής ενότητας Γρεβενών**

Κ. Ντάσιου, Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός, Διδάκτωρ Τμήματος Πολιτικών
Μηχανικών Α.Π.Θ.

Ι. Δούκας, Καθηγητής Γεωδαισίας και Γεωματικής Α.Π.Θ.
Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Α.Π.Θ.

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η δυνατότητα ανάδειξης πολιτιστικών διαδρομών που ξεκινούν από ορεινούς οικισμούς της νοτιοδυτικής Μακεδονίας και καταλήγουν σε προορισμούς απομακρυσμένων γεωγραφικά περιοχών. Πρόκειται για διαδρομές παραδοσιακού χαρακτήρα που πραγματοποιούνταν συστηματικά από τους πληθυσμούς των οικισμών, κατά τους ιστορικούς χρόνους και για συγκεκριμένους σκοπούς οι οποίοι συνέκλιναν στον απλό λόγο της επιβίωσης. Συγκεκριμένα, ο ορεινός χώρος της εν λόγω περιοχής δημιουργούσε τις συνθήκες για εποχικές μετακινήσεις, είτε μέρους είτε ολόκληρου του πληθυσμού, εξαιτίας των απαιτήσεων που υπέβαλλαν οι διάφορες επαγγελματικές δραστηριότητες. Η ανεπτυγμένη κτηνοτροφία υπαγόρευε την ανάγκη για συστηματικές μετακινήσεις σε θερμότερα 'χειμαδιά' κατά τους χειμερινούς μήνες. Επιπροσθέτως, η ανάπτυξη της τέχνης των μαστόρων επίσης υπαγόρευε συστηματικές μετακινήσεις σε περιοχές όπου ήταν εφικτή η ικανοποιητική και αποδοτική ενασχόληση με αυτού του είδους τις δραστηριότητες. Έτσι, οι συγκεκριμένες μετακινήσεις, που λάμβαναν χώρα με τρόπους παραδοσιακούς σε παλαιότερες εποχές, διαμορφώνουν διαδρομές πολιτιστικού χαρακτήρα που χρήζουν διερεύνησης και ανάδειξης ώστε να διατηρηθούν ως στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς. Η διερεύνηση πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ενός σύγχρονου εργαλείου της τεχνολογίας όπως είναι τα γεωπληροφοριακά συστήματα (Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών – ΓΣΠ). Περιγράφονται, αφενός η περίπτωση μιας παραδοσιακής διαδρομής των εποχικά μετακινούμενων κοπαδιών και ποιμενικών οικογενειών ενός ορεινού οικισμού προς τα πεδινά της Θεσσαλίας και αφετέρου, η δράση των μαστόρων ενός ακόμη οικισμού σε διάφορους τόπους εργασίας. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν από προφορικές μαρτυρίες και γραπτές πηγές και στη συνέχεια οργανώθηκαν στο κατάλληλα διαμορφωμένο ΓΣΠ, το οποίο δίνει και τη δυνατότητα της διαδικτυακής προβολής των αποτελεσμάτων (Web-ΓΣΠ). Η εφαρμογή που αναπτύχθηκε δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ανάδειξη αυτού του είδους των διαδρομών και διαφύλαξή τους ως στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς. Ταυτόχρονα δε, ευνοεί την επαναχρησιμοποίησή τους, είτε για τουριστικούς λόγους και ιστορική έρευνα, είτε για ανάπτυξη της σύγχρονης μετακινούμενης κτηνοτροφίας.

1. Εισαγωγή

Οι ιστορικές επαρχίες Γρεβενών και Βοΐου (ή Ανασελίτσας) της Νοτιοδυτικής Μακεδονίας αποτέλεσαν έναν χώρο αρκετά σύνθετο ως προς τις δυνατότητες για ανάπτυξη, με αποτέλεσμα να ανθούν ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες τουλάχιστον μέχρι το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα (οι οποίες σήμερα αδρανούν ή εκλείπουν). Η παρούσα εργασία ασχολείται με εκείνες τις δραστηριότητες που υπαγόρευαν την εποχική μετακίνηση ολόκληρου ή μέρους του πληθυσμού, ώστε η δράση τους να εξαπλώνεται σε ευρεία

γεωγραφική περιοχή. Οι άξονες που συνδέουν τον οικισμό – αφετηρία και τον τόπο προορισμού μπορούν να αποτελέσουν πολιτιστικές διαδρομές οι οποίες συνδέουν το χθες με το σήμερα, φέροντας όλα τα πλεονεκτήματα που μπορεί να έχει αυτού του είδους η σύνδεση.

Ανάμεσά στις εν λόγω δραστηριότητες περιλαμβάνεται η κτηνοτροφία με την μορφή των εποχικών μετακινήσεων, γνωστή ως *μετακινούμενη κτηνοτροφία*. Η ορεινή περιοχή της επαρχίας Γρεβενών (τμήμα της βόρειας Πίνδου) αποτελεί κοιτίδα των μετακινούμενων κτηνοτρόφων. Εκεί είναι αναμενόμενο να εντοπιστούν οικισμοί που η λειτουργία τους συνδέεται άμεσα με τις εξαμηνιαίες μετακινήσεις των κατοίκων τους. Οι μετακινήσεις των κοπαδιών με τους κτηνοτρόφους και τις οικογένειές τους πραγματοποιούνται μεταξύ των ορεινών οικισμών και του Θεσσαλικού Κάμπου ή των πεδινών περιοχών της Κεντρικής Μακεδονίας (Ντάσιου 2014). Συγκεκριμένα, τα κοπάδια των αιγοπροβάτων μετακινούνται την άνοιξη, συνήθως το Μάιο, από τα χειμαδιά (είτε κάμπος είτε περιοχές με χαμηλό υψόμετρο) στα ορεινά βοσκοτόπια, όπου γίνεται εξασφάλιση της βοσκής στη φυσική βλάστηση, για το διάστημα των θερινών μηνών. Το φθινόπωρο, από τις τελευταίες μέρες του Σεπτεμβρίου έως τα μέσα του Οκτωβρίου, γίνεται επιστροφή στα χειμαδιά. Στους παλαιότερους χρόνους η παραμονή των κοπαδιών στα ορεινά είχε μεγαλύτερη διάρκεια. Η αναχώρηση από τα χειμαδιά τοποθετείται χρονικά κοντά στην ημέρα του Αγίου Γεωργίου και η επιστροφή κοντά στη γιορτή του Αγίου Δημητρίου (Wace and Thompson 1989).

Μια ιδιοτυπία της περιοχής της Ανασελίτσας, που χαρακτηρίζει σημαντικό τμήμα των οικισμών της και ιδιαίτερα της δυτικής και ορεινής πλευράς της, είναι η ανάπτυξη της τέχνης των μαστόρων (Ντάσιου 2014). Αυτός ο χώρος, μαζί με τις γειτονικές και ορεινές περιοχές της Ηπείρου, έδωσε τους πιο πολλούς φημισμένους *μαστόρους* και *καλφάδες* (Μουτσόπουλος 1976, Μπακαΐμης 1982 β). Αλλά και οικισμοί που ήταν στα όρια της Ανασελίτσας (μετέπειτα επαρχία Βοΐου), χωρίς να συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν, ακολουθούσαν το μοτίβο του βοϊακού πολιτισμού. Έτσι, το επάγγελμα των μαστόρων και καλφάδων συναντάται και στο βόρειο δυτικό τμήμα της επαρχίας Γρεβενών, όπου οι άνθρωποι συνδέονται πολιτισμικά με την Ανασελίτσα και μόνο διοικητικά υπάγονται στα Γρεβενά. Στην έννοια του μαστόρου περιλαμβάνονται πολλές ειδικότητες που σχετίζονται με μια κατασκευή, εκτός του κτίστη και του ξυλουργού, όπως του σοβατζή, του ζωγράφου, του μαντεμτζή, του πελεκάνου, του ξυλογλύπτη και άλλων σχετικών ειδικοτήτων (Τσότσος 2009). Οι μάστοροι δεν περιοριζόταν στα όρια της Δυτικής Μακεδονίας, αλλά εργάζονταν σε περιοχές τόσο του ελλαδικού χώρου, όπως τη Θεσσαλία, την Πελοπόννησο, το Άγιο Όρος, όσο και του εξωτερικού (Τσότσος 2009). Ταξίδευαν σε παραδουνάβιες χώρες και σε άλλες περιοχές της Μέσης Ανατολής, ενώ στην Κωνσταντινούπολη διέπρεψαν ουσιαστικά και ποικιλοτρόπως (Μπακαΐμης 1982 β, Τσιλένης 2000, Φεσσά-Εμμανουήλ 2001, Τσότσος 2009). Ήταν συχνός προορισμός και εκεί ανέπτυξαν σημαντική κοινωνική δράση μέσω των συντεχνιών τους, συμβάλλοντας και στη βελτίωση των όρων διαβίωσης στους οικισμούς από όπου προέρχονταν (Μπακαΐμης 1982 β). Η επικινδυνότητα και τα έξοδα των μετακινήσεών τους, υπαγόρευαν την παρατεταμένη διαμονή τους στον τόπο εργασίας.

Επίσης το επάγγελμα του μυλωνά ήταν ιδιαίτερα προσοδοφόρο και η απόκτηση δικαιωμάτων στη λειτουργία ενός μύλου, η κατασκευή ή αγορά του αποτελούσαν υψηλό στόχο (Μπακαΐμης 1982 α). Σε αρκετούς οικισμούς υπήρχαν πολλοί μυλωνάδες, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι από αυτούς να αναγκάζονται να μετακινηθούν σε άλλη περιοχή για να νοικιάσουν ένα μύλο. Αυτές οι αποδημίες ήταν τρόπος ζωής για τους μυλωνάδες και πραγματοποιούνταν κατά τους χειμερινούς μήνες, όταν τα ποτάμια είχαν αρκετή ποσότητα νερού. Προορισμοί στο σημερινό ελλαδικό χώρο ήταν περιοχές της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και Εύβοιας, αλλά και οι πιο κοντινές της Κοζάνης, Καϊλάρ (Πτολεμαΐδας), Φλώρινας, ειδικότερα στο Σόροβιτς (Αμύνταιο). Εκτός των ορίων της σημερινής ελληνικής επικράτειας, έφταναν στη Ρουμανία, Βουλγαρία, Αδριανούπολη, όπως και στο Εσκή Σεχίρ της Μ. Ασίας (Μπακαΐμης 1982 α).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, δημιουργούνταν δίκτυα μετακίνησης από την περιοχή μελέτης σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη. Οι άξονες των δικτύων διατρέχονταν με την παραδοσιακή μέθοδο, δηλαδή με τα πόδια και τη χρήση φορτηγών ζώων ή υποζυγίων τουλάχιστον μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1945). Στην περίπτωση των κοπαδιών η ίδια τακτική μετακίνησης ακολουθείται και στους πιο πρόσφατους χρόνους (ακόμη και σήμερα). Στην περίπτωση των μαστόρων, οι μετακινήσεις πραγματοποιούνταν με αυτοκίνητα μετά το 1950, όμως στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται η εξάπλωση των μαστόρων σε απομακρυσμένες μεταξύ τους γεωγραφικές περιοχές με μοναδικό μέσο μετακίνησης τα υποζύγια.

Από τις παραπάνω δραστηριότητες, επιλέχθηκαν η μετακινούμενη κτηνοτροφία και η μαστορική τέχνη σε δύο οικισμούς – αφετηρίες των εποχικών αποδημιών ή αξόνων δράσης. Οι οικισμοί μελέτης είναι το *Δοτσικό* ή παραδοσιακά *Ντουτσκό* (υψομ. 1,100m περίπου) ο οποίος μελετήθηκε ως προς τη δυνατότητα προβολής πολιτιστικών διαδρομών που δημιουργεί η μετακινούμενη κτηνοτροφία και η *Καλλονή* ή παραδοσιακά *Λούντζι* (υψομ. 1,000m περίπου) που μελετήθηκε ως προς τους άξονες δράσης των μαστόρων. Πρόκειται για δύο οικισμούς της σημερινής Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, οι οποίοι ανήκαν στην επαρχία Ανασελίτσας ή Βοΐου για σημαντικό μέρος της ιστορίας τους (Τζημουράκας 1979, Μπατζής 1999). Η επιλογή τους στηρίζεται στο γεγονός ότι οι δύο οικισμοί είναι γειτονικοί και ταυτόχρονα αρκετά διαφορετικοί ως προς τον τύπο της οικονομίας τους, καθώς ο πρώτος (Δοτσικό) είναι κτηνοτροφικός οικισμός ενώ ο δεύτερος (Καλλονή) αποτελούσε χαρακτηριστικό μαστοροχώρι. Τα στοιχεία - δεδομένα αυτών των μετακινήσεων οργανώθηκαν σε ένα κατάλληλα διαμορφωμένο ΓΣΠ και στη συνέχεια εισήχθησαν σε αντίστοιχο διαδικτυακό ΓΣΠ (Web-ΓΣΠ) ώστε να είναι εφικτή η προβολή τους στο ευρύ κοινό. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την ανάδειξη αυτών των παραδοσιακών δραστηριοτήτων και τη διατήρησή τους ως στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς της εν λόγω περιοχής μελέτης.

2. Μέθοδοι και δεδομένα

2.1. Χωρικά και περιγραφικά δεδομένα

Τα χωρικά και περιγραφικά δεδομένα που σχετίζονται με τις εποχικές μετακινήσεις των κοπαδιών το Δοτσικού (π.χ. χαρτογραφικό υλικό, διαδρομές, στάσεις, οικισμοί κ.λπ.), αντλήθηκαν από κατάλληλα διαμορφωμένη και ενημερωμένη γεωβάση (geo-database), η οποία αφορά μια ευρύτερη περιοχή μελέτης και η οποία οργανώθηκε με τη βοήθεια του λογισμικού ArcGIS10™ (Ντάσιου 2014).

Συγκεκριμένα, τα στοιχεία των δρόμων των κοπαδιών (διαδρομές και στάσεις) που είναι αποθηκευμένα στην εν λόγω γεωβάση, έχουν καταγραφεί μέσα από τις μαρτυρίες κτηνοτρόφων που βίωσαν συστηματικά την παραδοσιακή διαδικασία της μετακίνησης ή εξακολουθούν να την πραγματοποιούν και σήμερα. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με κτηνοτρόφους που διαχειμάζουν σε διαφορετικές περιοχές του Θεσσαλικού Κάμπου. Ένα μέρος των αφηγητών που βίωσαν την εποχική μετακίνηση και πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο βοήθησε ώστε να γίνει κατανοητό το γεγονός ότι η διαδρομή δεν άλλαζε στο χρόνο, αλλά στηριζόταν σε μια παράδοση από την οποία δεν υπήρχε ενδεχόμενο απόκλισης. Οι λεπτομερείς περιγραφές της κάθε πορείας και των τοπωνυμίων όπου πραγματοποιούνταν η διανυκτέρευση, έδωσαν τα στοιχεία χάραξής τους στο γεωγραφικό χώρο. Στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν οι περιγραφές των διαδρομών από εκείνους τους κτηνοτρόφους του Δοτσικού που διαχειμάζουν στους Γόννους Λάρισας. Η ψηφιοποίηση των γραμμικών και σημειακών οντοτήτων (διαδρομές και κονάκια αντίστοιχα), οι οποίες αποδίδουν τις εποχικές μετακινήσεις των κοπαδιών του Δοτσικού, πραγματοποιήθηκε στο ArcMap™ και σε χαρτογραφικό υπόβαθρο που ορίζεται από 10 χάρτες του αμερικανικού στρατού (χρονικής περιόδου 1953-1955).

Από την ίδια βάση αντλήθηκαν τα περιγραφικά δεδομένα των οικισμών της περιοχής μελέτης τα οποία περιγράφουν τον τύπο οικονομίας τους οικισμών, όπως αυτά προέκυψαν από τους εκλογικούς καταλόγους της χρονικής περιόδου 1914-1915. Επίσης, οι οικισμοί αναφέρονται τόσο με τη νέα (πριν το 1927) όσο και την παραδοσιακή τους ονομασία (με την οποία ήταν γνωστοί στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας τους).

Στην περίπτωση των δρόμων των μαστόρων χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία προφορικών μαρτυριών αλλά και γραπτών πηγών, για έναν προσεγγιστικό προσδιορισμό των αξόνων κίνησης και των χαρακτηριστικών αυτού του είδους των μετακινήσεων. Οι αποδημίες των μαστόρων πραγματοποιούνταν με τον παραδοσιακό τρόπο μετακίνησης μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1950, οπότε και μετά ξεκίνησε δειλά η χρήση αυτοκινήτου. Έτσι, η καταγραφή των διαδρομών δεν απαιτεί την αντίστοιχη λεπτομέρεια της αποτύπωσης των διαδρομών των κοπαδιών και κτηνοτρόφων.

2.2. Δημιουργία του διαδικτυακού γεωπληροφοριακού συστήματος

Τα Διαδικτυακά Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (*Web-GIS*, *Web-ΓΣΠ*) στην απλούστερή τους μορφή αποτελούν δομημένα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (*ΓΣΠ ή GIS*) που επιπλέον καθίστανται διαθέσιμα μέσω διαδικτυακών υπηρεσιών, κατόπιν επικοινωνίας μεταξύ συγκεκριμένου και ορισμένου δικτυακού Διακομιστή (*server*) και του εκάστοτε αιτούντα χρήστη (*client*) (Fu and Sun 2010). Σε αυτού του είδους τα συστήματα εισέρχονται τα δεδομένα που οργανώθηκαν στο ArcGIS10™ και πλέον σε αυτά έχουν πρόσβαση όλοι οι χρήστες, χωρίς να είναι απαραίτητη η ανάλογη τεχνογνωσία σχετικά με τα λογισμικά του ArcGIS (Ντάσιου 2014).

Στην παρούσα εργασία η μεταφόρτωση των δεδομένων έγινε στο ArcGIS-Online της εταιρείας Esri. Για τον ορισμό του γεωγραφικού υπόβαθρου χρησιμοποιήθηκαν οι διαθέσιμοι χάρτες (*basemaps*), ανάλογα με την επιθυμητή πληροφορία σε κάθε αναζήτηση. Τα δεδομένα διαμορφώθηκαν και εξορθολογίστηκαν κατάλληλα, ώστε να εμφανιστούν οι επιθυμητές πληροφορίες κατάλληλα ταξινομημένες και στην πραγματική τους θέση. Συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκε η μετατροπή τους από το σύστημα συντεταγμένων GCS_GGRS_1987 στο WGS 1984 Web Mercator, που είναι το σύστημα αναφοράς του ArcGIS-Online και δημιουργήθηκαν περισσότερα του ενός αρχεία συγκεκριμένου τύπου (*shapefiles*). Κατόπιν, αυτά τα αρχεία εισήχθησαν στο περιβάλλον του ArcGIS-Online, όπου και αποτέλεσαν διαφορετικά θεματικά επίπεδα (*layers*).

Τα θεματικά επίπεδα που δημιουργήθηκαν αφορούν:

- Τις διαδρομές κτηνοτρόφων και μαστόρων
- Τα κονάκια
- Τους οικισμούς μεταξύ των οποίων γίνονται οι μετακινήσεις
- Σημεία ιστορικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος

3. Αποτελέσματα

3.1. Διάκριση των οικισμών της περιοχής μελέτης σε κτηνοτροφικούς και μαστοροχώρια

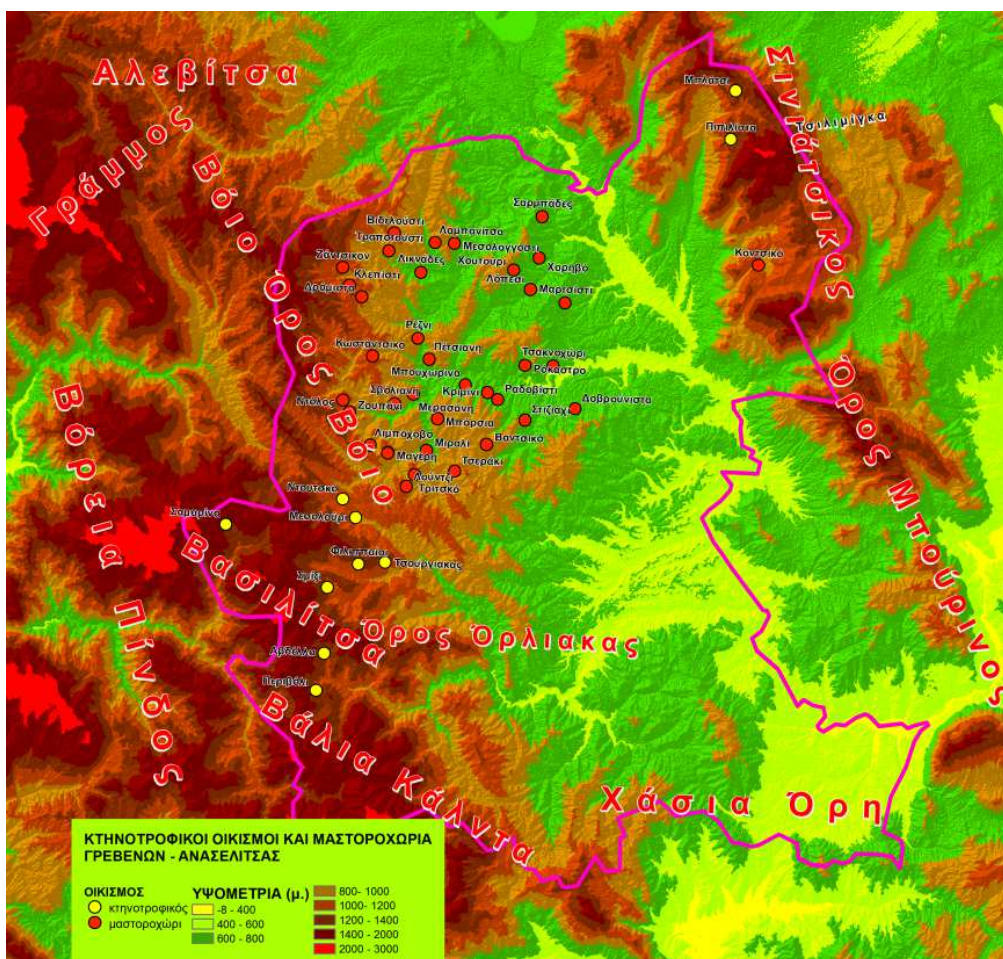
Με τη βοήθεια των εκλογικών καταλόγων της χρονικής περιόδου 1914-1915 και γραπτών πηγών που αναφέρονται στην περιοχή μελέτης, έγινε διαχωρισμός των οικισμών με βάση τον τύπο της οικονομίας τους ως εξής (Ντάσιου 2014):

- *Κτηνοτροφικός οικισμός*: Όταν η βασική μορφή οικονομίας είναι η κτηνοτροφία. Εφόσον ο οικισμός είναι κτηνοτροφικός, ο πληθυσμός εφαρμόζει το σύστημα των εξαμηνιαίων μετακινήσεων, με τις μορφές που περιγράφηκαν, είτε εξολοκλήρου είτε τμήμα αυτού, για τη συντήρηση των κοπαδιών. Η οικονομία στηρίζεται κυρίως στην κτηνοτροφία και αυτό αντικατοπτρίζεται στα σημαντικά ποσοστά των εποχικά μετακινούμενων οικογενειών

- *Μαστοροχώρι*: Όταν το μεγαλύτερο μέρος του αντρικού πληθυσμού είναι μάστορες που αποδημούν εποχικά για εξεύρεση εργασίας. Ο χαρακτηρισμός αποδίδεται στους οικισμούς που έχουν έντονο το χαρακτήρα της μαστορικής τέχνης και ο τρόπος ζωής είναι συνυφασμένος με αυτόν.

Η κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες προσδιορίζει και τη βασική αιτία μετακίνησης, ενώ μαρτυρεί και το ‘μοτίβο’ της πολιτισμικής ζωής του κάθε οικισμού. Οι οικισμοί της περιοχής μελέτης που δεν κατηγοριοποιήθηκαν σύμφωνα με τον παραπάνω τρόπο διάκρισης, δεν συμπεριλήφθηκαν στα αποτελέσματα.

Από τα αποτελέσματα της κατηγοριοποίησης (Εικόνα 1) διαπιστώνεται ότι στους ορεινούς οικισμούς με μεγάλο υψόμετρο (άνω των 1000m) κυρίαρχη δραστηριότητα είναι η μετακινούμενη κτηνοτροφία με τον χαρακτήρα της εποχικής μετακίνησης, ενώ το επάγγελμα του μαστορου – τεχνίτη αναπτύχθηκε και σε χαμηλότερα υψόμετρα (600-800m). Ανάμεσα σε αυτούς τους οικισμούς προκύπτουν οι εποχικές μετακινήσεις – αποδημίες που δημιουργούν μια μορφή δικτύων στο γεωγραφικό χώρο.

Εικόνα 1. Οι κτηνοτροφικοί οικισμοί και τα μαστοροχώρια των πρώην επαρχιών Γρεβενών και Βοΐου

Picture 1. The pastoral settlements and the mastorochochia of former provinces (‘Grevena’ and ‘Voio’)

3.2. Οι δρόμοι των κοπαδιών και των κτηνοτρόφων

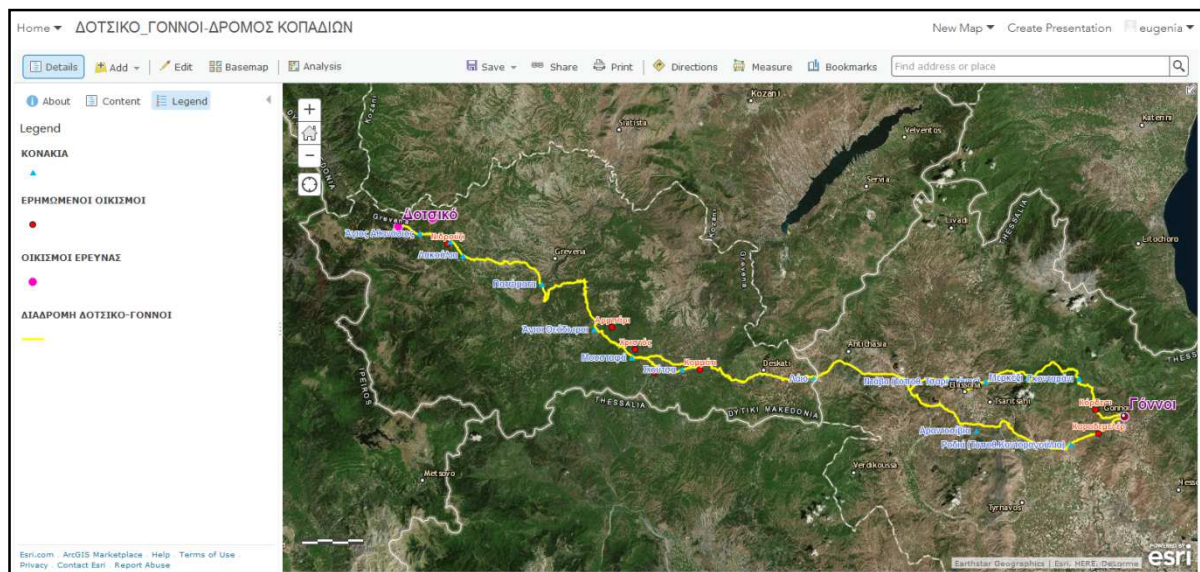
Τα κοπάδια που μετακινούνται εποχικά με την παραδοσιακή τακτική (με τα πόδια) ακολουθούν συγκεκριμένες διαδρομές από τα χειμαδιά στα ορεινά και αντίστροφα και η πορεία τους συνδυάζεται με ταυτόχρονη βόσκηση, όπου υπάρχει κατάλληλη βλάστηση.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της μετακίνησης είναι το *κονάκι*, δηλαδή η θέση δημιουργίας πρόχειρου καταυλισμού με σκοπό την ανάπαυλα και την πραγματοποίηση κτηνοτροφικών εργασιών (άρμεγμα, τυροκόμηση κ.λπ.). Η διάρκεια του ταξιδιού υπολογιζόταν σε κονάκια, και όχι σε συνολική απόσταση που διανύονταν ημερησίως. Η επιλογή της θέσης για κονάκι στηριζόταν σε συγκεκριμένα κριτήρια, τα οποία υποδείκνυαν συνήθως μη δασωμένες εκτάσεις που εξυπηρετούσαν την ανάγκη σε νερό και σε βοσκή. Αποφευγόταν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις, στις οποίες το κοπάδι προκαλούσε ζημιές και οι δασωμένες εκτάσεις, οι οποίες καθιστούσαν το κοπάδι επιρρεπή στις επιθέσεις άγριων ζώων (Ntassiou et al 2014).

Από τις συνεντεύξεις των κτηνοτρόφων του Δοτσικού που διαχειμάζουν στους Γόννους προέκυψαν οι εναλλακτικές πορείες. Η διαδρομή αποδίδεται με τη βοήθεια πίνακα, στον οποίο σημειώνεται η διάρκειά της σε ημέρες, η χάραξή της σύμφωνα με τα σημεία διέλευσης (οικισμοί, τοπωνύμια) και οι θέσεις όπου δημιουργούνται κονάκια για διανυκτέρευση (τοπωνύμια) (Πίνακας 1). Σύμφωνα με τη διάρκεια της μετακίνησης μεταξύ των κονακιών και την μεταξύ τους απόσταση (περίπου 150Km), η απόσταση που διανύεται ημερησίως είναι περίπου 15-20Km. Η διαδρομή, τα κονάκια και οι οικισμοί ενδιαφέροντος ψηφιοποιήθηκαν και προβάλλονται στη γραφική διεπαφή του διαδικτυακού γεωπληροφοριακού συστήματος, όπου εμφανίζονται οι περιγραφικές πληροφορίες (ονόματα οικισμών, τοπωνύμια θέσης κονακιού, διοικητικά όρια κ.λπ.) που τα συνοδεύουν (Εικόνα 2).

Πινάκας 1. Διαδρομή: Δερελί (Γόννοι) Λάρισας – Ντουτσκό (Δοτσικό)			
Table 1. Itinerary: Gonnoi of Larissa - Dotsiko			
Ορεινός Οικισμός		Ντουτσκό (Δοτσικό)	
Χειμαδιά		Δερελί (Γόννοι)	
Διαδρομή Γόννοι – Δοτσικό (Πρώτη Περίπτωση)		Διαδρομή Γόννοι – Δοτσικό Γόννοι – Δοτσικό (Δεύτερη Περίπτωση)	
Δερελί (Γόννοι) – ερημ. Οικισμός Καραδεμελέρ - Μουσαλάρ (Ροδιά) – Καρατζόλ (Αργυροπούλι) (μέσω Μελούνας) - Αραδοσίβια (Στεφανόβουνο) – Κεφαλόβρυσο – Λάιο – Παρασκευή (Δεσκάτη) – Τοποθ. Σκάλα (Παλιουριά) – ερημ. Οικισμός Κομμάτι - Διασταύρωση Μουσταφά (Ερημ. Οικισμός Χριστός) - Αγ. Θεόδωροι – Ελευθεροχώρι – Τοποθ. Πατώματα ή Ξηρολακιά (Γρεβενά)- Καληράχη – Νιδρούζι (Ερημ. οικισμός) - Αγ. Αθανάσιος - Ντουτσκό (Δοτσικό)		Δερελί (Γόννοι) – ερημ. Οικισμός Κόρδεσι - Γκουνταμάνι (Τοποθ. Κάτω Ολύμπου) – Μερκέζι (Τοποθ. Κάτω Ολύμπου) – Ντάβα (Τοποθ. Κάτω Ολύμπου) – Δράνοβο (Δρυόβουνο) – Βαλανίδα – Λάιο – Παρασκευή (Δεσκάτη) – Τοποθ. Σκάλα (Παλιουριά) – ερημ. Οικισμός Κομμάτι - Διασταύρωση Μουσταφά (Ερημ. Οικισμός Χριστός) - Αγ. Θεόδωροι – Ελευθεροχώρι – Πατώματα ή Ξηρολακιά (Τοποθεσίες Γρεβενών) – Βραβόνιστα (Καληράχη) – Νιδρούζι – Αγ. Αθανάσιος.- Ντουτσκό (Δοτσικό)	
Συνολική Διάρκεια Μετακίνησης: 11 ημέρες		Συνολική Διάρκεια Μετακίνησης: 13 ημέρες	
A/A	Κονάκια	A/A	Κονάκια
1	Μουσαλάρ (Ροδιά) (Τοποθ. Κοντομαγούλα)	1	Γκουνταμάνι (Τοποθ. Όλυμπου)
2	Αραδοσίβια (Στεφανόβουνο)	2	Μερκέζι (Τοποθ. Όλυμπου)
3	Λάιο	3	Ντάβα (Τοποθ. Όλυμπου)
4	Σιούτσα	4	Ντράνοβο (Δρυόβουνο)
5	Μουσταφά	5	Βαλανίδα

6	Αγ. Θεόδωροι	6	Λάιο
7	Ξηρολάκια (Τοποθ. Γρεβενά)	7	Σιούτσα
8	Λυκούλα (Τοποθ. Καληράχης)	8	Μουσταφά
9	Νιδρούζι	9	Αγ. Θεόδωροι
10	Τοποθ. Αγ. Αθανάσιος	10	Πατώματα (Τοποθ. Γρεβενά)
11	Ντουτσκό (Δοτσικό)	11	Νιδρούζι
		12	Τοποθ. Αγ. Αθανάσιος
		13	Ντουτσκό (Δοτσικό)

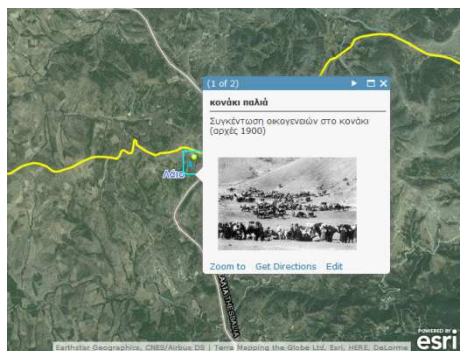
Εικόνα 2. Η διαδρομή, τα κονάκια και οι οικισμοί ενδιαφέροντος, όπως φαίνονται στο ΓΣΠ **Picture 2.** The itinerary, the 'konakia' and the villages of interest, as illustrated in the GIS

3.3. Πολιτιστικά στοιχεία της διαδρομής

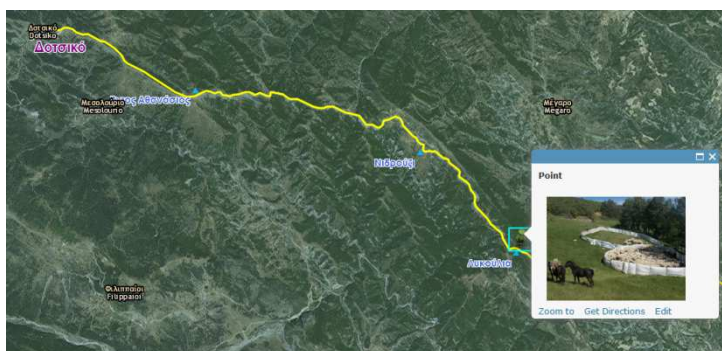
3.3.1. Κονάκια και κτηνοτροφικές εργασίες

Η διαδρομή των κτηνοτρόφων και κοπαδιών του Δοτσικού που ακολουθούνταν κατά την εποχική μετακίνηση μεταξύ του οικισμού τους και τους Γόννους Λαρίσης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο όσο προς τις δραστηριότητες που εκτυλίσσονται κατά τη διάρκειά της όσο και ως προς τον χώρο στον οποίο εκτυλίσσονται.

Η λογική της επιλογής θέσης για διανυκτέρευση ή ανάπαυλα, ο τρόπος υπολογισμού της διάρκειας του ταξιδιού (σε πλήθος στάσεων) και η παραδοσιακές εργασίες της αρμεγής και της τυροκόμησης καθ'οδόν, συνθέτουν ένα μέρος του ιδιότυπου χαρακτήρα των *δρόμων των κοπαδιών*. Πρόκειται για ένα χαρακτήρα με πρακτικό ενδιαφέρον και ταυτόχρονα με πολιτισμικές διαστάσεις, ο οποίος βρίσκει εφαρμογή ακόμη και σήμερα. Ο εντοπισμός και η επισήμανση των θέσεων στάσης (κονάκια) στο γεωγραφικό χώρο δίνει τη δυνατότητα για καταγραφή και αξιοποίηση τους από τους σημερινούς κτηνοτρόφους, αλλά και για προβολή στο ευρύ κοινό. Η επισύναψη του ανάλογου πολυμεσικού υλικού δίνει την εικόνα της κάθε δραστηριότητας στο χθες και στο σήμερα, με ταυτόχρονη προβολή της γεωγραφικής πληροφορίας. Έτσι ο κάθε ενδιαφερόμενος αποκτά τη δυνατότητα να ενημερώνεται κατάλληλα για τα χαρακτηριστικά στοιχεία των δρόμων των εποχικά μετακινούμενων (κοπαδιών και ποιμενικών οικογενειών).

(α)

(β)

Εικόνα 3. Η προβολή των χαρακτηριστικών της κατάλληλης θέσης για κονάκι:

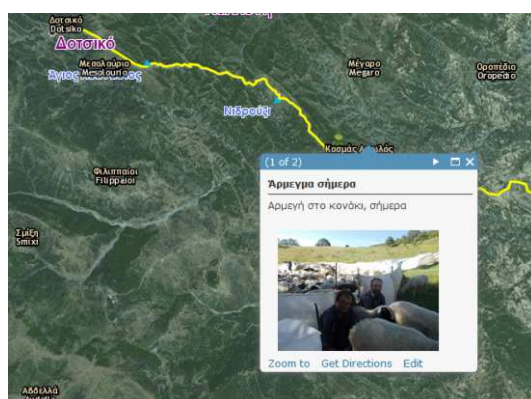
(α) Κατά τους ιστορικούς χρόνους (β) Στο σήμερα

Picture 3. The view of the characteristics of a suitable site for ‘konakia’:

(a) During the historic period (b) Nowadays

(α)

(β)

Εικόνα 4. Η προβολή των κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων που εκτυλίσσονται στο κονάκι:

(α) Κατά τους ιστορικούς χρόνους (β) Στο σήμερα

Picture 4. The presentation of pastoral activities unfolding in ‘konakia’:

(a) During the historic period (b) Nowadays

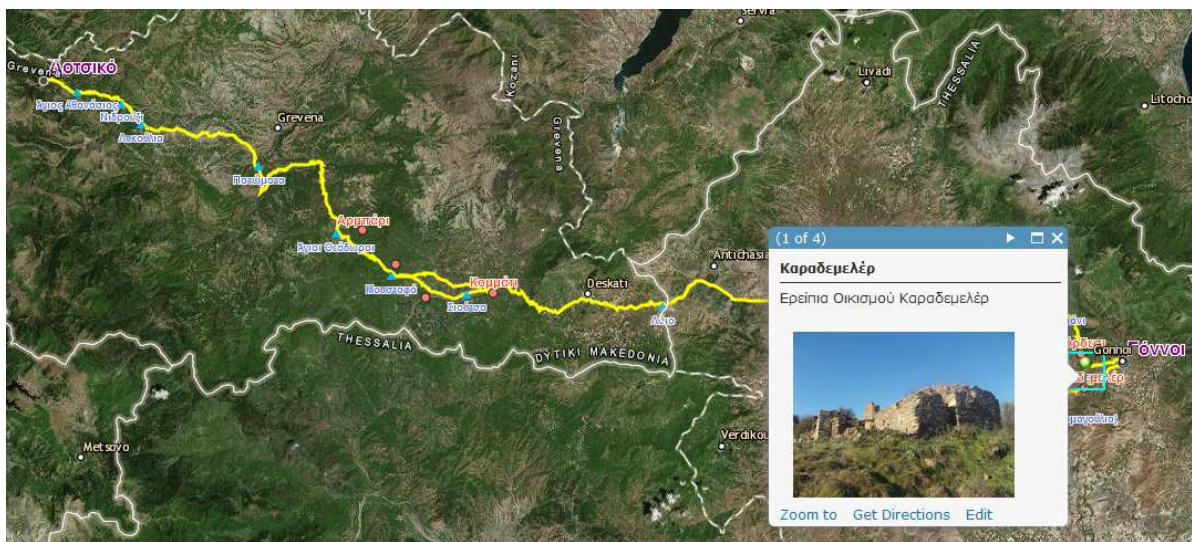
3.3.2. Ιστορικά μνημεία κατά μήκος των διαδρομών

Η διαδρομή Δοτσικό – Γόννοι, όπως διαγράφεται από τα κοπάδια και τις οικογένειες του Δοτσικού, σε αρκετά τμήματά της δεν περνά από το σύγχρονο οδικό δίκτυο, αλλά από μονοπάτια ή από τους παλαιούς κύριους οδικούς άξονες. Σε ορισμένους από αυτούς τους άξονες εντοπίζονται στοιχεία ιστορικού ενδιαφέροντος, όπως π.χ. είναι ερημωμένοι οικισμοί ή τμήματα ιστορικών δρόμων. Στη συγκεκριμένη διαδρομή εντοπίζονται ήδη 8 ερημωμένοι οικισμοί (*Καραδεμελέρ, Κόρδεσι, Κομμάτι, Καλαπόδι, Χριστός, Αρμπάρι*) από τους οποίους οι 2 (*Καραδεμελέρ, Κόρδεσι*) σώζονται με τα ερείπιά τους (Εικόνα 5). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο οικισμός Κόρδεσι (υψομ. 300m) αποτελεί μέρος των εποχικών μετακινήσεων των ποιμενικών οικογενειών της περιοχής μελέτης, καθώς κατοικούνταν από αυτές τις οικογένειες. Η διαχείμαση σε αυτόν τον οικισμό συνήθως γινόταν για μια μικρή περίοδο του χειμώνα ή της άνοιξης, που ήταν η μεταβατική περίοδος για την μετάβαση στους Γόννους (υψομ. 70m) ή το Δοτσικό αντίστοιχα.

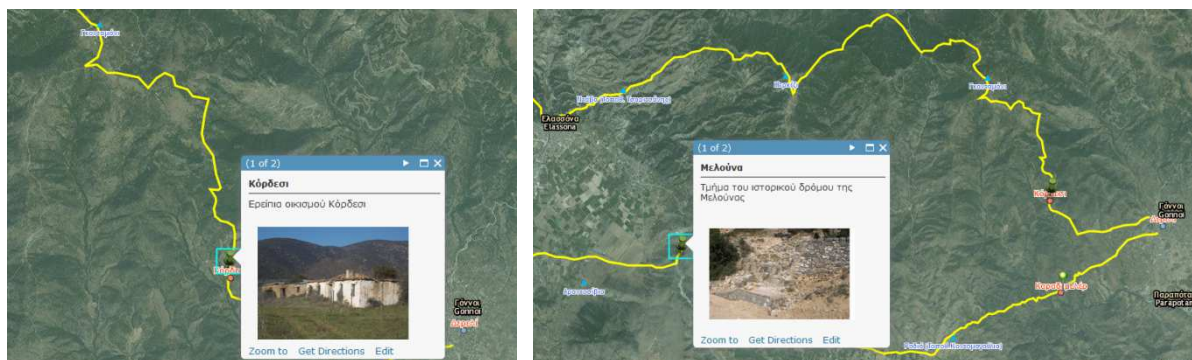
Επίσης, οι Γόννοι αποτελούν οικισμό με ιστορική σημασία, στη δε συγκεκριμένη περίπτωση των δρόμων των κοπαδιών αποτελεί το ένα άκρο μιας διαδρομής που φέρει μια ιδιαίτερη ιστορία στο πέρασμα των αιώνων. Η ευρύτερη περιοχή κατοικείται τουλάχιστον από τα μυκηναϊκά χρόνια και είχε θέση στρατηγική, ελέγχοντας τόσο τις δύο κύριες διόδους επικοινωνίας της ανατολικής Θεσσαλίας με την Μακεδονία (μέσω των Τεμπών και μέσω των

περασμάτων του Κάτω Ολύμπου), όσο και την έξοδο από την ενδοχώρα προς τη θάλασσα (Αρβανιτόπουλος 1910, <http://atlasthessalias.culture.gr>). Έτσι, είναι αναμενόμενο μνημεία να πλαισιώνουν την περιοχή από την οποία διέρχονται τα κοπάδια και οι εποχικά μετακινούμενες οικογένειες του Δοτσικού και στο σύνολό τους δίνουν την πολιτιστική σημασία της αντίστοιχης διαδρομής. Τα μνημεία, σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες των συγκεκριμένων εποχικών μετακινήσεων, αποτελούν μέρος της πολιτιστικής αξίας της διαδρομής Δοτσικό – Γόννοι, η οποία καταγράφεται και αποδίδεται με τη βοήθεια του ΓΣΠ.

Με επιλογή των αντίστοιχων αντικειμένων του χάρτη, προβάλλονται οι ιστορικές πληροφορίες καθώς και τα ανάλογα τεκμήρια που αφορούν τα ιδιαίτερα στοιχεία της διαδρομής. Έτσι, ο χρήστης της εφαρμογής έχει τη δυνατότητα να παρατηρήσει τις θέσεις με ιστορικό ενδιαφέρον, όπως τα ερείπια των οικισμών (Εικόνες 5, 6α) και τμήματα ιστορικών δρόμων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κατασκευής (Εικόνα 6β). Με αυτόν το τον τρόπο αναδεικνύεται μια ακόμη πλευρά των δρόμων των κοπαδιών με σημαντική πολιτιστική αξία.

Εικόνα 5. Η διαδρομή: Δοτσικό – Γόννοι, οι ενδιάμεσες στάσεις (κονάκια) και οι ερημωμένοι οικισμοί
Picture 5. The itinerary: Dotsiko - Gonna, its intermediate stops (konakia) and deserted villages

(α)

(β)

Εικόνα 6. α) Η προβολή του ερημωμένου κτηνοτροφικού οικισμού Κόρδεσι του Κάτω Ολύμπου στο διαδικτυακό ΓΣΠ β) Η προβολή τμήματος του ιστορικού δρόμου της Μελούνας
Picture 6. a) The view/presentation of deserted livestock-village Kordesi of Kato Olympus in online Web-GIS b) The view/presentation of a portion of the historic Melouna-road

3.4. Οι δρόμοι των μαστόρων

3.4.1. Τα χαρακτηριστικά της μετακίνησης

Οι μαστοροκαλφάδες ακολουθούσαν αντίστροφο κύκλο στις αποδημίες τους από εκείνον των κτηνοτρόφων. Αναχωρούσαν οργανωμένοι σε παρέες, τα γνωστά ‘μπουλούκια’, τις Απόκριες (Καθαρά Δευτέρα) και επέστρεφαν κοντά στη γιορτή των Χριστουγέννων. Ανάλογα με το πόσο απομακρυσμένη ήταν η γεωγραφική περιοχή στην οποία αποδημούσαν, πραγματοποιούνταν προσωρινή επιστροφή στις οικογένειες τους για σημαντικές γιορτές, όπως το Πάσχα και το πανηγύρι του χωριού (ημέρα Προφ. Ηλία στην Καλλονή). Όταν ο προορισμός ήταν πολύ μακρινός (όπως Κωνσταντινούπολη), η επιστροφή τους γινόταν μέσα σε διάστημα κάποιων ετών.

Στοιχεία για τις διαδρομές των μαστόρων της Καλλονής προέκυψαν από προφορικές μαρτυρίες μαστόρων αλλά και απογόνων μαστόρων που γνώριζαν την παράδοση του επαγγέλματος. Οι δρόμοι που χρησιμοποιούσαν οι μαστορες και καλφάδες κατά τις εποχικές αποδημίες για εξεύρεση εργασίας δεν απέκλιναν από το κύριο οδικό δίκτυο της κάθε περιοχής και σε πολλά τμήματα συνέπιπταν με τους δρόμους των κοπαδιών. Στις μετακινήσεις τους χρησιμοποιούνταν υποζύγια για την μεταφορά των εργαλείων και του απαραίτητου εξοπλισμού για την εργασία. Συνήθως σε κάθε μαστορα αντιστοιχούσε και ένα υποζύγιο. Οι θέσεις που χρησιμοποιούνταν για κονάκι από τους κτηνοτρόφους χρησιμοποιούνταν για διανυκτέρευση και από τους μαστόρους, καθώς ήταν κατάλληλες για ανάπαυλα των υποζυγίων. Οι αποστάσεις που διανύονταν ημερησίως έφταναν τα 40-50Km κατά τους χειμερινούς μήνες και τα 50-60Km κατά τους θερινούς αντίστοιχα. Έτσι, από τη συνολικά διανυθείσα απόσταση υπολογίζεται και η διάρκεια του ταξιδιού των μαστόρων.

Το ταξίδι των μαστόρων ήταν περισσότερο σύντομο από εκείνο των κτηνοτρόφων, καθώς δεν υπήρχε λόγος καθυστέρησης στο δρόμο και σημασία είχε μόνο ο προορισμός. Ένας λόγος καθυστέρησης της άφιξης στον προορισμό, εκτός των δυσμενών συνθηκών (είτε μετεωρολογικών είτε γεωπολιτικών αναταραχών), ήταν η προσφορά εργασίας σε ενδιάμεσους οικισμούς. Έτσι, ο χρόνος του ταξιδιού μέχρι τον τελικό προορισμό δεν ήταν καθορισμένος και εξαρτιόταν από τον χρόνο που απαιτούσε η περαίωση του έργου στον ενδιάμεσο σταθμό. Η πολιτιστική σημασία των δρόμων των μαστόρων έγκειται στα έργα τους που εντοπίζονται σε απομακρυσμένες μεταξύ τους γεωγραφικές περιοχές και συνδέονται μεταξύ τους εξαιτίας της κοινής αρχιτεκτονικής των κτισμάτων και της ιδιαίτερης τεχνοτροπίας που ακολουθούσαν οι κατασκευαστές τους.

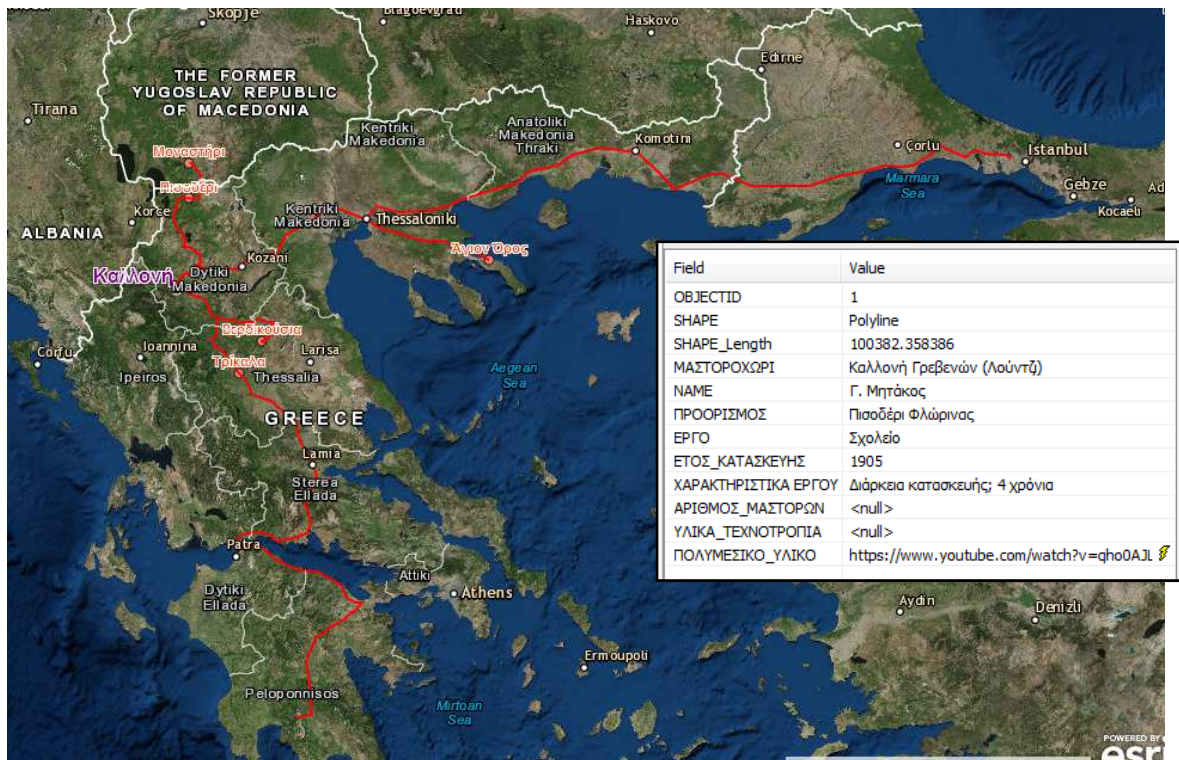
3.4.2. Ανάδειξη των δρόμων των μαστόρων στο ΓΣΠ

Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις προφορικές μαρτυρίες και τις γραπτές πηγές (Τζημουράκας 1979) οργανώθηκαν στο ΓΣΠ και δίνουν πληροφορίες για τη δράση των μαστόρων και τα έργα τους, τα οποία εντοπίζονται σε ένα μεγάλο εύρος του γεωγραφικού χώρου. Τα πεδία της πληροφορίας έχουν τη δυνατότητα ενημέρωσης και ανανέωσης κάθε φορά που προκύπτουν νέες πηγές και δεδομένα (δυναμικό σύστημα πληροφοριών). Έτσι, καταγράφονται τα χαρακτηριστικά κάθε έργου που αφορούν, τόσο την αρχιτεκτονική τους σημασία (υλικά και τεχνοτροπία) όσο και την ιστορία της κατασκευής τους, τα ονόματα των κατασκευαστών και διαφόρων ειδών τεκμήρια του έργου (π.χ. οπτικοακουστικό υλικό) (Εικόνα 7). Όλα τα δεδομένα κατανέμονται κατά μήκος της διαδρομής που συνδέει το μαστοροχώρι με τον τόπο προορισμού, δηλαδή το σημείο κατασκευής του έργου (Εικόνα 8).

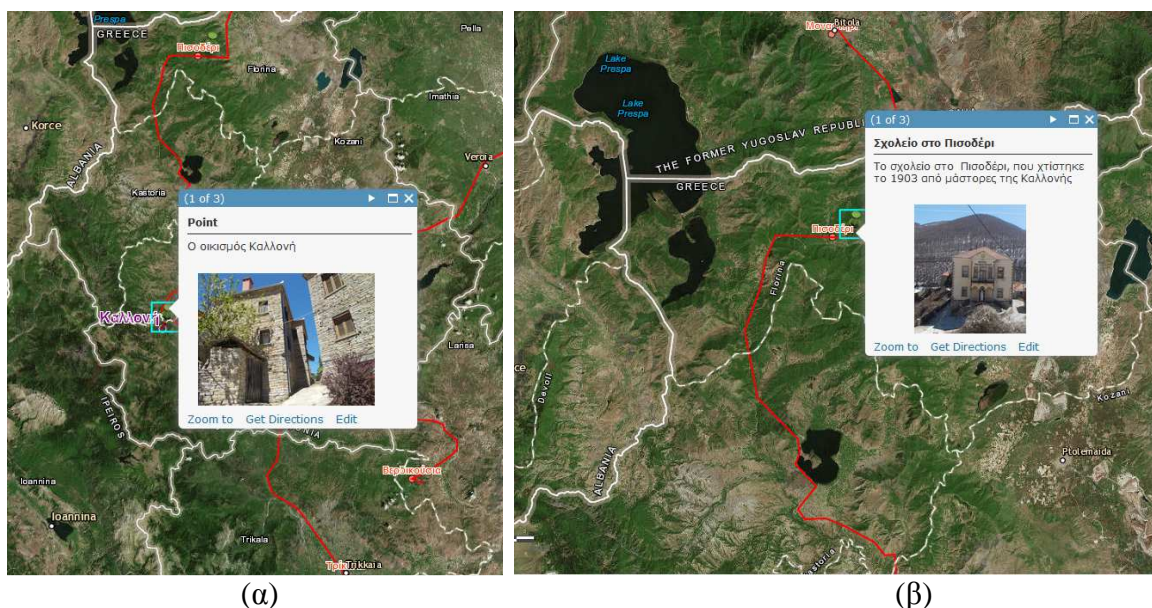
Οι άξονες δράσης των μαστόρων της καλλονής ξεκινούν από την Καλλονή και επεκτείνονται μέχρι το Μοναστήρι (σημερινά Μπίτολα) στο Βορρά, μέχρι τη Ρούμελη και το Μοριά (Νότια), το Άγιο Όρος και την Κωνσταντινούπολη ανατολικά (Εικόνα 7). Ειδικότερα για την Κωνσταντινούπολη, είναι γνωστή η δράση πλήθους μαστόρων της ευρύτερης περιοχής οι οποίοι συμμετείχαν στην κατασκευή σπουδαίων έργων αφήνοντας τη σφραγίδα τους στην αρχιτεκτονική της πόλης (Μπακαϊμης 1982 β, Τσιλένης 2000, 2009, Φεσσά-

Εμμανουήλ 2001). Οι οικισμοί στους οποίους αναφέρονται δημόσια κτίρια (σχολεία, εκκλησίες, γεφύρια, νοσοκομεία κ.λπ.) ως έργα Καλλονιωτών μαστόρων, επισημάνθηκαν στο χάρτη και με επιλογή τους προβάλλεται και η εικόνα του αντίστοιχου έργου. Κατά μήκος κάθε άξονα προστίθενται επιπλέον έργα όταν εντοπίζονται στις ανάλογες πηγές, είτε προφορικές είτε γραπτές, με αποτέλεσμα να εμπλουτίζεται ο χάρτης και η αντίστοιχη γεωβάση δεδομένων.

Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται το έργο και η συνεισφορά των μαστόρων της Καλλονής στην ιστορία της αρχιτεκτονικής και ταυτόχρονα δίνεται η δυνατότητα για περαιτέρω διερεύνηση της τεχνοτροπίας της κάθε κατασκευής, σύμφωνα με τον τόπο καταγωγής του κατασκευαστή. Συγκεκριμένα, η οργάνωση των κατασκευών με βάση τον οικισμό προέλευσης των μαστόρων οδηγεί στην αποκρυστάλλωση απόψεων περί του ύφους και της τεχνοτροπίας που εφάρμοζαν οι τεχνίτες του κάθε μαστοροχωρίου. Έτσι, παρατηρώντας τα έργα που βρίσκονται κατά μήκος των αξόνων δράσης των μαστόρων ενός μαστοροχωρίου δημιουργούνται κριτήρια ταυτοποίησης κάθε έργου με βάση το αντίστοιχο μαστοροχώρι.

Εικόνα 7. Οι άξονες δράσης των μαστόρων της Καλλονής στο γεωγραφικό χώρο και οι πληροφορίες κατασκευής κάθε έργου.
Picture 7. The lines of action of Kalloni-craftsmen in the geographical area and the construction-information of each project

Εικόνα 8. α) Προβολή αρχιτεκτονικής του μαστοροχωριού *Καλλονή* β) Άποψη σχολείου στο *Πισοδέρι Φλώρινας*, όπως κατασκευάστηκε από μάστορες της *Καλλονής*
Picture 8. a) Architecture-view of mastrochori *Kalloni* b) School perspective-view in village *Pisoderi*, as constructed by craftsmen from *Kalloni*

4. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η Web-ΓΣΠ-εφαρμογή που αναπτύχθηκε παρέχει τη δυνατότητα οργάνωσης ανάδειξης και αξιοποίησης ενός μέρους – προς το παρόν - του πολιτισμού του ορεινού χώρου της νοτιοδυτικής Μακεδονίας του οποίου χαρακτηριστικό είναι η δυναμική του μορφή, η τάση να εξαπλώνεται εκτός ορίων της συγκεκριμένης γεωγραφικής και διοικητικής περιοχής. Στο συγκεκριμένο ΓΣΠ προβάλλεται κατάλληλα αυτή η διασπορά, καθώς ιστορικές και πολιτιστικές πληροφορίες οργανώνονται στον αντίστοιχο γεωγραφικό χώρο με τον οποίο είναι άρρηκτα συνυφασμένες. Οι διαδρομές των κοπαδιών και οι διαδρομές των μαστόρων αποδίδουν την εικόνα της μεταφοράς – διασποράς του ιδιότυπου αυτού πολιτισμού της μετακινούμενης κτηνοτροφίας και της μαστορικής τέχνης σε διαφορετικά γεωγραφικά μήκη και πλάτη. Έτσι, οι διαδρομές αυτές αποκτούν μια ιδιαίτερη αξία στα πλαίσια τόσο της ιστορικής έρευνας όσο και της ανάπτυξης σχετικών οικονομικών δραστηριοτήτων (σύγχρονη μετακινούμενη κτηνοτροφία, τουρισμός).

Από δύο μόλις οικισμούς, οι οποίοι και δεν αποτέλεσαν χαρακτηριστικά κεφαλοχώρια της περιοχής μελέτης, προέκυπταν ευρέως μήκους δίκτυα μετακίνησης τα οποία περιέχουν πολιτιστικό θησαυρό. Η εφαρμογή της ίδιας μεθοδολογίας για τους υπόλοιπους κτηνοτροφικούς οικισμούς και τα μαστοροχώρια δημιουργεί την προοπτική της προβολής της ευρύτερης περιοχής μελέτης της νοτιοδυτικής Μακεδονίας και του ιδιότυπου πολιτισμού που έχουν παράγει. Έτσι, υπάρχει η δυνατότητα εμπλουτισμού της γεωβάσης δεδομένων που έχει δημιουργηθεί, σχετικά με τους δρόμους των εποχικά μετακινούμενων κοπαδιών και μαστόρων του Δοτσικού και της Καλλονής, ώστε το δίκτυο των διαδρομών να διευρυνθεί και να προβληθεί η δυναμική και των υπόλοιπων οικισμών. Η ενίσχυση της γεωβάσης, εύλογα αυξάνει και το πλήθος των διαδρομών που προβάλλονται και τεκμηριώνονται παρόμοια με το παράδειγμα των δύο οικισμών, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για άμεση αξιοποίησή τους είτε από τους σύγχρονους κτηνοτρόφους είτε για τουρισμό ή ιστορική έρευνα. Το γεγονός ότι η εφαρμογή είναι διαδικτυακή καθιστά εφικτή την επίτευξη της άμεσης αξιοποίησης, καθώς ο χρήστης της εφαρμογής έχει τη δυνατότητα για ανάκτηση πληροφοριών γύρω από την κάθε διαδρομή, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή.

Σε αυτά τα πλαίσια, προτείνεται η δημιουργία λαογραφικών μουσείων με δυνατότητες προβολής αυτού το είδους των διαδρομών. Διαδραστικοί χάρτες οι οποίοι παράγονται με τη βοήθεια της παραπάνω εφαρμογής, δίνουν άλλη διάσταση στην προβολή του πολιτισμού του κάθε οικισμού, συμπληρώνοντας τα απλά εκθέματα λαογραφικής ιστορίας. Οι χάρτες σε συνδυασμό με την οργάνωση του κατάλληλου οπτικοακουστικού υλικού, αναμφισβήτητα ενισχύουν τη δυνατότητα για διατήρηση και ανάδειξη των δρόμων των κοπαδιών και των μαστόρων ως σημαντικών στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βιβλιογραφία

- Fu P. and Sun J., 'Web GIS: Principles and Applications', Esri's GIS Bookstore, 2010.
- Ntassiou K., Doukas I.D. and Karatassiou M., 'Exploring Traditional Routes of Seasonal Transhumance Movements with the help of GIS. The case-study of a Mountainous Village in Southwest Macedonia, Greece', 7th International Conference on Information and Communication Technologies in Agriculture, Food and Environment (HAICTA 2015), Kavala, Greece, September 17-20, 2015.
- Wace A. και Thompson M., 'Οι Νομάδες των Βαλκανίων: Περιγραφή της Ζωής και των Εθίμων των Βλάχων της Βόρειας Πίνδου' (μετάφρ. Π. Καραγιώργος), Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 1989. (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1914).
- Αμερικανική Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (AMS). Χάρτες κλίμακας 1:50,000, περιόδου 1953 – 1955: 1 φύλλα χάρτη: «GREVENA», «DESKATI» κ.α
- Αρβανιτόπουλος, Α. Σ., 'Εν Γόννοις Περραβίας', ΠΑΕ 1910γ, σσ. 241-254, 1910.
- Μουτσόπουλος Ν., 'Κουδαραίοι – Μακεδόνες και Ηπειρώτες – Μαΐστορες, οι πρόδρομοι των πρώτων Ελλήνων τεχνικών επιστημόνων', Στο Π. Κυριαζής (Επιμ.), *Πρώτοι Έλληνες Τεχνικοί Επιστήμονες Περιόδου Απελευθέρωσης* (σελ. 353 – 433), Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα, 1976.
- Μπακαΐμης Αλ., 'Οι νερόμυλοι στη ζωή και τη λαογραφία της επαρχίας Βοΐου', Πρακτικά Γ' Συνεδρίου Λαογραφίας – Γλωσσολογίας – Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής Δυτικομακεδονικού χώρου, σσ. 129 – 141, Βοϊακή Εστία, Θεσσαλονίκη, 3 - 5 Απριλίου, 1982α.
- Μπακαΐμης Αλ., 'Μάστοροι και καρφάδες της Δ. Μακεδονίας και η συμβολή τους στην πνευματική και εθνική αφύπνιση των συμπατριωτών τους', Σύλλογος Δυτικομακεδόνων Ν. Τρικάλων, Τρίκαλα, 1982β.
- Μπατζής Γ., 'Το Δοτσικό Γρεβενών-Ιστορία-Λαογραφία', Δοτσικό, 1999.
- Ντάσιου Κ., 'Εφαρμογή Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών για την καταγραφή και μελέτη ιστορικών συγκοινωνιακών δικτύων: η περίπτωση της νοτιοδυτικής Μακεδονίας', Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2014.
- Τζημουράκας Χρ, 'Καλλονή Ν. Γρεβενών', Θεσσαλονίκη, 1979
- Τσιλένης Σ., 'Η διαμόρφωση του χώρου στην Κωνσταντινούπολη: ο ρόλος των ομογενών αρχιτεκτόνων στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα (1878-1908)', Διδακτορική διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Αθήνα, 2009
- Τσιλένης Σάββας, 'Οι Ρωμιοί "αρχιτέκτονες" καρφάδες της Πόλης, 1869-1945', περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, τχ. 74-75, σσ. 166 – 179, Δεκέμβριος 2000
- Τσότσος Γ., 'Δυτικομακεδόνες μάστοροι: γεωγραφική επισκόπηση των τόπων προέλευσης και δράσης τους,' Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΚΕ.ΜΕ.ΠΕ.Γ, *Περί πετρογέφυρων... Μάστοροι και γεφύρια*, σελ 243 – 261, 25 Νοεμβρίου 2006, Αθήνα., 2009
- Φεσσά-Εμμανουήλ Ελ., 'Δοκίμια για τη νέα ελληνική αρχιτεκτονική / Essays on Neohellenic Architecture', ΕΠΙΕΕ, Αθήνα, 2001

Διαδίκτυο

<http://atlasthessalias.culture.gr>

Developing capabilities for promoting the historic character of cultural itineraries in the mountainous area of southwestern Macedonia
The case-study of two mountain settlements of today's regional unity Grevena

K. Ntassiou, Surveyor Engineer, MSc., PhD., Dept. of Civil Engineering A.U.Th.

I. Doukas, Professor of Geodesy and Geomatics A.U.Th.

Dept. of Civil Engineering, A.U.Th

Abstract

This paper presents the possibility of promoting cultural itineraries ranging from mountain villages of southwestern Macedonia and lead to destinations which are located in remote areas. It deals with traditional routes that systematically traversed by the populations of settlements in the historic times and for specific purposes, which converged on the plain reason of survival. In particular, the mountainous area of this region was creating conditions for seasonal movements, either of partial or entire population, due to requirements submitted by the various professional activities. Developed livestock dictated the need for systemic movement in warmer territories during the winter months. In addition, the development of the art of craftsmen also dictated systematic movements in areas where it was possible to satisfactorily and efficiently dealing with these kinds of activities. Thus, these movements taking place in traditional-ways in the past, shape cultural routes need to be investigated and to be promoted in order to be preserved as part of the folk heritage. The research was conducted with the help of modern technology found in nowadays GIS systems (Geographic Information Systems - GIS). The extant research covers both, the case of a traditional route of seasonal migrant herds and pastoral families of a mountain village in the plains of Thessaly and furthermore, the activities of craftsmen of another settlement in various places of work. Data were collected from oral testimonies and written sources and then organized in a suitably designed GIS, capable also for web-visualization of results (Web-GIS). The developed application creates the conditions for emergence of this kind of route and preserve them as an element of the cultural heritage. At the same time, it favors their reuse either for tourist purposes and historical research, or the further development of modern removable livestock.